

rannie i z wielką dbałością o szczegóły. Część ilustracyjna książki zasługuje zatem, według mojej oceny, na wyrazy uznania.

Reasumując: moim zdaniem należałoby monografię podzielić na cztery rozdziały, w tym dwa poświęcone w całości Gwardii Szwajcarskiej, jeden Żandarmerii Papieskiej, a ostatni – innym, aktualnym służbom watykańskim. Kładę nacisk na słowo „aktualnym”, gdyż jedynie około 15% treści książki zajmuje omówienie historycznych formacji zbrojnych. Pozostałe 85% dotyczy obecnych jednostek watykańskich: PGS, ŻW i wszelkich służb pomocniczych. Według mnie, opis dotyczący historycznych oddziałów papieskich, należałoby umieścić w skróconej wersji we wstępie. Po dokonaniu tych „zabiegów” metodologicznych i usunięciu powtórzeń oraz uzupełnieniu bibliografii recenzowana pozycja zyskałaby na wartości.

Nie można zaprzeczyć, że Autor posiada dużą wiedzę na temat papieskich formacji zbrojnych, a w szczególności Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej. Nie zawsze jednak stan wiedzy przekłada się na tok narracji, który jest dość chaotyczny, niespójny i pełen powtórzeń. Autor nie odnosi się także do aktualnego regulaminu PGS. Nie przekonuje również zastosowany przez H. Majkrzaka podział na poszczególne rozdziały i ich niekiedy rażąca dysproporcja. Z kolei wśród zalet monografii można umieścić 77 ilustrowanych plansz skrupulatnie odtworzonych przez Autora, które zdecydowanie wzbogacają treść książki oraz przedstawienie życia gwardzistów na co dzień i od święta. Na plus Autorowi można zaliczyć także to, że z dbałością o szczegóły ukazuje system ochrony Państwa Watykańskiego – system – który zasadniczo (za wyjątkiem zamachu na papieża Jana Pawła II i wewnętrznej sprawy zabójstwa jednego z komendantów Gwardii Szwajcarskiej) do tej pory się sprawdza. Pracę H. Majkrzaka można zatem polecić przede wszystkim entuzjastom uzbrojenia i umundurowania Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej czy Żandarmerii Watykańskiej.

Łukasz Niewiński

Wydział Historyczno-Socjologiczny
Uniwersytet w Białymstoku

Marcel H. Van Herpen, *Putinizm. Powolny rozwój radykalnego reżimu prawicowego w Rosji*, Wydawnictwo Józef Częśćnik, Gdańsk 2014, ss. 312.

Recenzowana książka jest kolejną z pozycji poświęconych współczesnej Rosji, które w stosunkowo krótkim okresie ukazały się na polskim rynku wydawniczym. Oczywiście motywacją tej wydawniczej aktywności jest uzasadnione aktualną sytuację geopolityczną zainteresowanie zarówno naukowców, profesjonalnie zajmujących się badaniem Europy Wschodniej, jak i czytelników poszukują-

cych przede wszystkim literatury publicystycznej i podróżniczej. Trudno jednoznacznie zakwalifikować do jakiego nurtu należy „Putinizm” M. H. Van Herpena. Bibliografia książki jest obszerna i z pewnością mogłaby stanowić kanwę pracy naukowej, jednak składają się na nią nie tylko stricte naukowe pozycje. Kilka z wskazanych książek należy do swoistego kanonu literatury poświęconej totalitaryzmowi, jednak stosunkowo niewiele miejsca w bibliografii zajmują politologiczne analizy polityki wewnętrznej i zagranicznej Federacji Rosyjskiej.

Autor książki, dyrektor założonego w 1992 r. holenderskiego think tanku *The Cicero Foundation*, proponuje polskiemu czytelnikowi książkę błyskotliwie napisaną i niewątpliwie odważną w swoich zasadniczych tezach. Bez trudu (a może nawet zbyt łatwo) poznać można jego poglądy na procesy zachodzące we współczesnej Rosji, a pierwszym, ale jakże wymownym tropem, jest dedykacja Van Herpena, który książkę poświęcił Annie Politkowskiej i Natalii Estemirowej. W publikacji bardzo liczne są sądy subiektywne i silnie nacechowane emocjonalnie, nietrudno zatem ulec wrażeniu, że zastosowana przez autora metoda analizy porównawczo-historycznej służy jedynie wyjaskrawieniu tez, co do których autor był przekonany już przed podjęciem pracy badawczej. Zaznaczyć należy, że bez względu na niewątpliwą kontrowersyjność przedstawionych obserwacji (zwłaszcza w zakresie komparatystki reżimów oraz realizacji przywództwa państwowego) w książce przedstawiono również tezy ze wszech miar interesujące, przedstawione w sposób zrozumiały zarówno i dla profesjonalisty, i dla laika. Impionująca jest erudycja historyczna autora, liczne odwołania do rosyjskiej historii, filozofii i religii – przywołana zostaje oczywiście postać Stalina, idea Moskwy Trzeciego Rzymu i słowianofilskiego nurtu w myśli politycznej – dowodzą swobody, z jaką analityk porusza się wśród cywilizacyjnego dorobku Rosji.

Praca składa się z trzech części: pierwszej pt. „Weimarska Rosja” poświęconej analizie paraleli Rosji i Republiki Weimarskiej; części drugiej, analizującej proces faszyzacji współczesnej Rosji oraz części trzeciej, ukazującej podobieństwa między putinizmem, bonapartyzmem i berluskonizmem. Według autora celem książki jest „próba systemowego zbadania ideologii stojącej za działaniami Putina (s. 15).

Trajektoria putinizmu wyraźnie zmierza od przywództwa demokratycznego do autorytarnego. Wraz z umacnianiem pozycji prezydenta pojawiły się liczne, początkowo kryptofaszystowskie, elementy w systemie politycznym, doprowadzając do przekształcenia ustroju współczesnej Rosji w system antidemokratyczny, legitymizowany przez fasadowe instytucje i narzędzia, takie jak wolne wybory czy pluralizm systemu partyjnego. Holenderski analityk akcentuje fakt, że putinizm jest formułą niezwykle dynamiczną i eklektyczną, określa go jako nowoczesną hybrydę, czerpiącą z historycznych inspiracji, ale równoległe nowoczesną, technokratycznie i populistycznie sprawną. Autor wskazuje, że trzecia kadencja prezydencka Władimira Putina wyraźnie różni się

od dwóch poprzednich, choć w formule personalnej jest ich przedłużeniem. Od 2012 r. przywództwo Putina nabrało innego wymiaru, którego celem jest wyraźna i wieloaspektowa radykalizacja reżimu. To również czas przejścia od kryptoimperializmu do otwarcie imperialnej polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej. Zmianom tym towarzyszy szereg procesów demodernizujących społeczeństwo rosyjskie i oddalających je od perspektywy stworzenia w pełni demokratycznej kultury politycznej: ograniczenie roli i narzędzi wpływu opozycji, utrudnienia w tworzeniu i finansowaniu niezależnych organizacji trzeciego sektora, projektowanie korzystnego dla Kremla układu sił w ramach systemu partyjnego, nowa polityka historyczna gloryfikująca wybrane, często kontrowersyjne działania Rosji na arenie międzynarodowej oraz intensyfikacja działań na rzecz wzrostu nastrojów nacjonalistycznych.

Za podstawową wadę książki uważam jej nadmierną fragmentaryzację. Autor postanowił poruszyć tak wiele wątków, że w rezultacie analiza poszczególnych elementów uległa spłaszczeniu, niektórym – niewątpliwie interesującym – spostrzeżeniom poświęcono zaledwie kilka wersów. Brakuje pogłębionej refleksji popartej zadowalająco uzasadnionymi argumentami, obserwowalny jest również niedobór w zakresie kwerendy. Van Herpen uznaje putinizm za ideologię hybrydalną, wskazuje na jej historyczne konotacje z bonapartyzmem, włoskim faszyzmem i populizmem w nowej formule personifikowanej przez Berlusconiego. Jest więc to klasyczne koło historii, deponującej w nowoczesnym reżimie elementy rozwiązań politycznych i ideologicznych stosowanych już w XIX i XX wieku. Z drugiej jednak strony autor wielokrotnie podkreśla, że „putinizm” jest nową jakością w obszarze ideologii i praktyki politycznej. Stanowisko takie oznacza brak konsekwencji lub co najmniej deficyt argumentacyjny, osłabiający logikę tezy proponowanej przez Van Herpena. Za wtórny, obniżający wartość pracy uważam powrót do analizy instytucjonalnych i ideowych korzeni przywództwa Putina. Trudno się oprzeć wrażeniu, że jest to zabieg prowokujący czytelnika do reinterpretacji postzimnowojennej geopolitycznej wizji świata i nowej analizy działań Rosji na arenie międzynarodowej, oczywiście przez pryzmat układu tajnych służb i biznesu. Autor wielokrotnie akcentuje nową jakość i skorygowany kierunek rosyjskiej polityki obserwowane od początku trzeciej kadencji prezydenckiej Putina. Podniesienie tego aspektu badań o Rosji byłoby interesującym do nich wkładem, tymczasem w książce jest inicjacją dyskusji o politycznej i ideowej proveniencji tego polityka. Niezbyt przekonująca jest paralela między przywództwem Putina i Berlusconiego. Autor zdecydowanie zbyt wiele uwagi poświęcił osobistym kontaktom tych dwóch polityków i ich charakterologicznym podobieństwom, pomniejszając znaczenie systemów politycznych i ich otoczenia.

„Putinizm” należałoby zakwalifikować do grupy książek stanowiących rodzaj publicystycznego apelu, mającego na celu aktywizację nowej formuły polityki wschodniej państw euroatlantyckich. Zaakcentować należy, że Van Herpen obala

w swej pracy tezę, jakoby wewnętrzna sytuacja społeczno-polityczna w Rosji była efektem tęsknoty Rosjan za rządami tzw. „silnej ręki”. Zarówno tematyka książki, jak i jej merytoryczna zawartość, są kolejnym już wezwaniem (po całej serii książek poświęconych Władimirowi Putinowi) do dyskusji o transformacji ustroju rosyjskiego państwa oraz skutkach, jakie te zmiany niosą dla polityki regionu i globalnego układu sił. Za swego rodzaju kontynuację i uzupełnienie „putinizmu” uznać można publikację M. H. Van Herpena zatytułowaną „Wojny Putina. Czeczenia, Gruzja, Ukraina 2014” wydaną w 2014 roku przez „Prószyński i S-ka”.

Justyna Olędzka

Wydział Historyczno-Socjologiczny
Uniwersytet w Białymstoku